

Zbornik
Instituta za kriminološka i
sociološka istraživanja
2007 / Vol. XXVI / 1-2 / 103-120

Originalni naučni rad
UDK: 343.544/.545
343.431

PROSTITUCIJA I TRGOVINA LJUDIMA

Zlatko Nikolić*

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Talas ekspanzije prostitucije na našim prostorima, koji nas je zapljusnuo devedesetih godina sa početkom raspada prethodne države, te tranzicija i osiromašenje stanovništva, iskomplikovao se i dodatnim fenomenom u vidu trgovine ljudima, odnosno sex trafiking-om. Na taj dodatni fenomen su uticala ratna događanja u okruženju, pojava stranih vojski kao konzumenata usluga prostitucije, te tranzitne rute ka tim novim destinacijama u našem okruženju (BiH i KiM). Tako je "najstariji zanat", od relativno tolerantne socijalnopatološke pojave, postao uznemirujuća i kriminalizovana pojava, pa smo i mi kao država morali da se time pozabavimo, inkriminišući trgovinu ljudima, odnosno sex trafiking, kao krivično delo. Da li je to dovoljno, zašto je prostitucija podložna kriminalizaciji i eksploataciji i koji su načini njenog suzbijanja tema je ovog rada.

KLJUČNE REČI: prostitucija / trgovina ljudima / patologija / etiologija / kriminalizacija / prevencija

---

* Email: zlatkon@ptt.yu

AKTUELNOST PROBLEMA

S vremena na vreme udarne strane tzv. tabloidnih novina, ali i elektronski mediji senzacionalno i sa izvesnom dozom zgražavanja objave po neku senzaciju o prostituciji, njenoj sve većoj raširenosti na ovom području, te akterima u podvođenju i njihovim žrtvama. Javnost se naročito čudi da su makroi ili podvođači po nekad cele, do juče, cenjene familije, koje pored redovnih delatnosti u svojim firmama imaju i po nekoliko iznajmljenih stanova i zarobljene maloletnice. Problem je naročito izražen, bar prema novinskim izveštajima, na severu Srbije, odnosno Vojvodini kao izvoru "robe", čija je destinacija Raška oblast, BiH i Kosovo i Metohija ili Albanija. Za poznavaoce problema prostitucije i tzv. "Sex trafiking-a", međutim, nije nepoznanica zašto je izvor snabdevačima seks usluga sever Republike, a destinacije Raška oblast, BiH, KiM i Albanija. Koncentracija izbeglica iz bivših republika SFRJ, naime, te bivših republika SSSR-a, posebno Moldavije i Ukrajine, na području severa Republike, sve do Beograda, postalo je tranzitno područje za sex trafiking, a jednim delom i privremena destinacija. Stanje nije drugačije ni bolje ni u drugim područjima Republike koja se nalaze na "ruti" za navedene destinacije, ali je Vojvodina geografski najpovoljnija za tranzit i ekonomski za destinaciju. Tako su iz žargona skoro iščezli termini poput "štajga", kao sinonim za autobusku i železničku stanicu i njihove "bircuze" u kojima se upražnjavala prostitucija, te lascivni nazivi parkova oko ovih stanica u Novom Sadu, Beogradu i drugim gradovima. Zamena za te parkove i "bircuze" postali su mobilni telefoni i SMS poruke, oglasi u tabloidnim novinama i slično. Oglasi i SMS poruke, međutim, služe i organizatorima posla za namamljivanje žrtava ili njihovo dobrovoljno pristajanje za taj posao. Tako danas skoro da nema grada ili većeg mesta bez određenih "barova" u kojima se ne pružaju sve vrste usluga, a u njima "na crno" rade i maloletnice i strane državljanke. Slučajni ekscesi ili povremene racije policije otkriju deo onoga što se pred nosom "moralne javnosti" dešava, ali sve to i novine i javnost brzo zasiti i prestane da ih interesuje, pa više nije vest sa jednog elektronskog medija, na primer, da je samo u Beogradu tokom 2006. godine privođeno preko 1200 prostitutki, od kojih više njih i više puta. Razlog je jednostavan, jer prostitucija i kriminalna eksploatacija prostitutki ne ugrožava socijalnu sredinu u

tolikoj meri kao, na primer, narkomanija, razbojništva, ubistva i drugi kriminalni akti. Ali, za moderne "proučavaoce" prostitucije je veoma važno da se taj "najstariji zanat" ne naziva više tim anglosaksonskim terminom, odnosno da se prostitutke ne nazivaju tako, već "seksualnim radnicama i radnicima". Promena, doduše, nije ni naivna ni besmislena, jer implicira shvatanje prostitucije kao vrstu rada, pa time i pravo na rad, što u osnovi nije sporno, ako se ima u vidu da su sve druge i drugačije orijentacije na suzbijanju prostitucije dale slabe rezultate, o čemu ćemo kasnije više reći.

Stvarno stanje stvari, međutim, pruža sasvim drugačiju i poražavajuću sliku naše "moralne čistote", jer skoro u svim većim mestima ima ilegalnih javnih kuća u vidu barova za zabavu, salona za masažu, motela, kafana, iznajmljenih stanova i slično. U njima, razume se, završava jedan broj od preko dva miliona žena i dece u svetu koji su žrtve trgovine ljudima i ropskog položaja, kako procenjuju agencije UN-a, mada se tamne brojke u kriminologiji uvek dobijaju sa množenjem procenjenog broja od najmanje tri puta. Profit organizovanog kriminala je, tako, sa kombinacijom prostitucije i trgovinom ljudima radikalno porastao i zbog tako velikog profita čak i najorganizovanije države imaju problema da tu pojavu suzbiju. To je naročito teško u zemljama u tranziciji bivšeg istočnog bloka, i zemljama u blizini ratnih konflikata ili u ratnom konfliktu, kako je sada na Bliskom istoku, ali i kod nas zbog nedavnih ratnih događanja i, naročito, prisustva stranih trupa u BiH i KiM, te okolnim zemljama koje su postale novi saveznici i baze NATO-a. Zemlje ili regioni sa stranim trupama, naime, uvek su destinacije za delatnosti organizovanog kriminala, kao što su: prostitucija i trgovina ljudima, šverc psihoaktivnih supstanci odnosno droge, šverc oružja, cigareta i drugog. Otuda mi, sve i kada bismo hteli, ne možemo biti pošteđeni ovakvog procvata prostitucije kao socijalnopatološke pojave i svega što je prati, u ovom slučaju trgovina ljudima, odnosno tzv. sex trafiking. Međutim, prostitucije bi u našoj zemlji kao "najstarijeg zanata" svakako bilo i bez navedenih novih okolnosti, kao što je ima i u svim drugim regionima bez sličnih problema, ali joj dramatični efekat daju upravo te nove okolnosti, kombinovane sa trgovinom ljudima i blizinom "tržišta", kakva su BiH, KiM i okolne zemlje sa vojnim bazama stranih zemalja.

Nemoguće je, stoga, ne povezati trgovinu "belim robljem" sa prostitucijom, ako sve ukazuje da je gro otetih, namamljenih, kupljenih ili bilo kako drugačije dovedenih u ropski položaj namenjeno prostituciji, bilo da se radi o ženama ili deci. Podaci Skloništa za žrtve trgovine ljudima kod nas (2002-2006.)¹ govore da je od svih žrtava trgovine ljudima čak 92,50% podvrgnuto seksualnoj eksploataciji, 2,50% sklapanju prinudnih brakova i samo 5% radnoj ili drugoj vrsti eksploatacije. Zašto je onda prostitucija "najstariji zanat" i kako to da stalno "preživljava", osavremenjujući se novim aktivnostima i obeležjima, kakav je slučaj i sa trgovinom ljudima, odnosno sex trafficking-om?

PATOLOGIJA

Mada se iz prethodnih podataka o žrtvama trgovine ljudima nameće prividni zaključak da je prostitucija uglavnom rezultat pohote muškaraca i prinuda žrtve (žena ili dece), prostitucija bi, kada bi to bilo tačno, bila zanemarljiv socijalnopatološki problem u većini savremenih zajednica. Stoga se, pod pojmom prostitucije ne podrazumeva prinuda i nasilje, iako u prostituciji i toga ima, već "zanat" kao način življenja ili preživljavanja davanja usluge, budući da postoji bitna razlika između silovanja i prostitucije, odnosno, silovane žene i prostitutke. Čak i među samim žrtvama trgovine ljudima, odnosno žrtvama sex trafficking-a, postoje prostitutke koje su to postale po svom izboru, ali su postale žrtve po raspolaganju sredstvima od svog "rada" i slobodi odlučivanja o mestu boravka i vrsti klijentele. Zbog toga se i pored brojnih i različitih definisanja pojma prostitucije sve uglavnom svodi na najstariju definiciju, koju je dao još starorimski pisac Ulpijan². Po ovoj definiciji se, naime, prostitutkom smatra žena koja javno i za novac ustupa svoje telo većem broju muškaraca, ne praveći izbor među njima. Varijacije na tu temu o emocionalnoj ravnodušnosti, istopolnosti partnera, psihičkim problemima prostitutke i klijenta, anonimnost ili javnost prostitucije i prostituisanja ne menja suštinu prostitucije kao fenomena.

---

¹ Prema, Mijalković, S.: Trgovina ljudima u Srbiji - krivičnopravni, fenomenološki i viktimološki aspekti, Zbornik radova IKSI, Beograd, 2007. str. 137-157.

² Prema, Špadijer-Džinić, J.: Socijalna patologija, Stručna knjiga, Beograd, 1988. str. 84.

Sve te "naslage" i akademisanje su više rezultat morala i moralisanja onih koji se prostitucijom bave, nego što je to rezultat stvarne suštine ove pojave. Otuda, nije moguće da se u istu ravan podvede i status "kurtizana" ili "metresa", za koje u našem jeziku postoji termin "sponzoruše", zatim udaja iz koristoljublja ili slično, jer nedostaje parametar promiskuiteta ili više partnera u jednom danu ili nedelji radi uvećanja zarade.

Kada se govori o prostituciji, inače, u javnosti i među stručnjacima se predominantno misli na relaciju žena (prostitutka) i muškarac (klijent), iako u "nesavršenom svetu" postoji i homoseksualna prostitucija kod oba pola. Nisu retki, otuda, specijalizovani barovi za zabavu žena ili muškaraca i to u oba smera - heteroseksualni ili homoseksualni. Pomodarstvom je postalo i periodično unajmljivanje specijalnih usluga muških ili ženskih striptizeta, masera ili maserki, parova za posmatranje zbog voajerstva i slično, a sve pod maskom nevinih i naivnih povoda, kao što su momačke ili devojačke večeri, rođendanska, matorska ili druga slavlja i slično. O svemu tome se malo govori i ne smatra se nekim posebnim problemom sa aspekta klijentele, ali se zaboravlja da su "davaoci usluga" profesionalci i da to nisu ni od juče i ne samo tada radi zabave. Zbog toga ćemo se, kada govorimo o prostituciji, baviti upravo klasičnom prostitucijom, koja sa svojim karakteristikama, uz mala odstupanja, pokriva i sve druge oblike prostituisanja po ulogama ili rodnim karakteristikama.

Atribut "najstariji zanat" prostitucija je dobila ne slučajno, jer o tom fenomenu postoje pisani tragovi još iz najstarijeg vremena. Ona se, tako, pominje još u doba Vavilona (oko 1500. godine pre nove ere), zatim u Fenikiji, kod starih Izraelaca, antičkoj Grčkoj i Rimu i sve do danas³. Prostitutke su, razume se, kao i danas imale ulogu da za nadoknadu pruže seksualnu uslugu klijentu koji je spreman da za to plati, ne birajući pri tome vrstu klijenta ni po jednom parametru (izgled, starost, status, bogatstvo, broj klijenata i sl.). Ali, status klijenta (materijalni pre svega) je i tada i sada određivao vrstu i status prostitutke, od uličnih prostitutki do

---

³. Prema, Bošković, M.: Kriminologija i socijalna patologija, Matica srpska, Novi Sad, 1995. str. 249.

pratilja bogatih (hetera). Tako su se od najranijih dana ovog "zanata" izdiferencirale tri kategorije ovih davaoca usluga, a prema tri dominantna staleža u društvu: niži, srednji, visoki. Razume se, da ovaj "zanat" prati i podgrupe u društvenim zajednicama, pa tako među tzv. "uličarkama" ili "kamenjarkama", kako se u žargonu nazivaju, imamo i podgrupe kao što su u savremenim uslovima "kafanske prostitutke", "šoferske prostitutke", "lučke prostitutke" i slično.

Drugu, višu kategoriju, predstavljaju organizovane prostitutke u javnim kućama (javnim ili tajnim), koje su po ceni i uslugama ipak "klasa" u odnosu na "ulične prodavačice ljubavi". One su "najamni radnici" organizovane servisne kuće i podvrgnute su kontroli (policijskoj, zdravstvenoj i drugoj), sa određenim kodeksom i pravilima za ponašanje koje propisuje "kuća" i za prostitutke i za klijentelu. Time su one, zapravo, zaštićene i od policijskog progona, konkurencije i hirova klijenata, ali sve to plaćaju svojim najamnim radom.

Sa razvojem društva i savremenih sredstava za komunikaciju koja to prate, u prostituciji i njenom organizovanju se pojavljuje i viša klasa ovog "zanata", u vidu devojaka po pozivu i tzv. "poslovna pratnja", kao što su to bile hetere u antičkom svetu. Ova vrsta prostitucije omogućava organizatorima, ali i klijenteli, veću anonimnost, smanjenje troškova za održavanje objekta u vidu javne kuće, te izbegavanje poreza koje javne kuće moraju da plaćaju. Sve ostalo funkcioniše kao i u javnim kućama: izbor prostitutke iz foto albuma, cena, vreme i drugo, s tim što ova vrsta prostitutki, za razliku od javnih kuća, ne mora da se time isključivo bavi, pa među njima ima i povremenih ili gostujućih prostitutki iz svih slojeva društva: studentkinje, srednjoškolke, mlade udate žene, zaposlene i nezaposlene i slično. Za ovu vrstu usluga marketing se vrši preko oglasa, SMS poruka, potkupljenih recepcionara u hotelima i motelima, te na INTERNET sajtovima. Organizator ima obavezu da traženu uslugu organizuje i realizuje, ali i da zaštiti prostitutku od neželjenih ponašanja klijenata. Tako, u krajnjoj liniji, nema razlike između uloge uličnog makroa, "madam" ili domaćice u javnoj kući i "posrednika" u agencijama za poslovnu pratnju ili servisu po pozivu. Prostitutke, razume se, sve te "usluge" posrednika u vidu organizacije i zaštite plaćaju od svoje zarade, iako su svesne da je to eksploatacija, ropski položaj u

najvećem broju slučajeva i poniženje. Šta je onda to što ih tera na takav način življenja i egzistencije? Da li je to prinuda i ropski položaj u koji su ne svojom željom dovedene ili nešto drugo, jer prostitucija tako dugo egzistira kao fenomen i s pravom nosi atribut "najstariji zanat"?

ETIOLOGIJA I PROCES RAZVOJA PROSTITUCIJE

O uzrocima prostitucije u stručnoj literaturi je opisano bezbroj razloga i tumačenja, od bioloških i psiholoških do društvenih, odnosno socioloških tumačenja. Tako je Čezare Lombrozo u svojoj teoriji o rođenom kriminalcu (biološka teorija)⁴ osporavao rodne karakteristike kriminaliteta u službenim statistikama, smatrajući da su žene sklonije devijantnom i kriminalnom ponašanju od muškaraca, ako bi se u to uključila i prostitucija. On je, naime, smatrao da se i prostitutka rađa kao takva i da su prostitutke konstitucionalno i psihološki rođenjem predisponirane osobe za prostituciju, te da je to njihov prirodni oblik regresije, a ne zločin kao kod muškaraca. Prema njemu se i kod prostitutki radi o slaboumnosti kao kod kriminalaca i biološkom atavizmu, koji je posledica konstitucije glave i ulegnuća u bazi lobanje. Drugi autori iz domena biološke teorije su pak te biološke faktore za prostituciju povezivali i sa socijalnim (Šnajder, Feri i drugi), kao što je to pred kraj svog života i nakon kritika njegove teorije učinio i sam Lombrozo.

Psihološka tumačenja uzroka prostitucije uglavnom su se bavila nagonskom i intelektualnom sferom problema, a psihopatološka tumačenja traumama, emocionalnom nezrelošću, podsvesnim željama za osvetom, frigidnošću, Edipovim kompleksom, homoseksualnošću žena i drugo. Prema ovim tumačenjima proizilazi da je problem prostitucije verovatno u nastojanju društva da seksualni nagon ljudi, kao prirodnu ili biološku predispoziciju ljudi, uredi društvenim normama, pa u uslovima hiperseksualnosti ili neadekvatne socijalizacije dece za rad i ulogu roditelja, dolazi do sklonosti ka strastima zabave, seksualne zloupotrebe, prevrtljivosti u ponašanju itd. Psihoanalitička istraživanja su se, međutim, više bavila emocionalnom sferom ličnosti prostitutke, kao

---

⁴. Vidi, Nikolić, Z.: Kriminologija sa socijalnom patologijom, Narodna knjiga, Beograd, 2000. str. 111-115.

što su nezadovoljstvo u seksualnim i emocionalnim komunikacijama sa partnerom, traumama i neurozama, potisnutim željama i nametnute uloge u socijalnoj sredini i drugo.

Sociološka istraživanja i tumačenja prostitucije polaze od socijalnog statusa i uloge žene u društvenoj zajednici, socijalnoj bedi, migraciji i industrijalizaciji i njihovim posledicama na porodične odnose, vaspitanje dece, emancipacije žena, pada seksualnih tabua i prebračni život mladih, neravnopravnost polova i njihova uloga u društvenoj strukturi, anomiji savremenih urbanih sredina i motivaciji za lakom zaradom i drugo.

Sva ova istraživanja i tumačenja su, svako sa svog aspekta, osvetlila deo problema, ali su zbog preneglašavanja pojedinih od faktora uticaja ostala nedorečena, budući da na razvoj čoveka utiču sva tri faktora razvoja ličnosti: biološki ili nasledni, socijalni i aktivnost same ličnosti. Zapostavljanjem polnih razlika, na primer, kao biološke predispozicije, ne bismo mogli da objasnimo predominantnu podelu uloga po polu u prostituciji, odnosno dominaciju žena. Biologija je, prema tome, odredila pol i njegove mogućnosti za razvoj, ali kakav će taj razvoj biti zavisi i od socijalnog okruženja, odnosno vrednosnih normi i strukture društva, te socijalizacije ličnosti u tom okviru. Socijalizacija ličnosti je, međutim, složen socijalnopsihološki proces i ona, uprkos istom izvoru (vrednosnom sistemu društva) i istom cilju za sve i istim agensima ili prenosnicima tih vrednosti i normi, ne uspeva podjednako, jer na to utiču i prethodna dva faktora (biološki i socijalni), ali i aktivnost same ličnosti⁵. Koliko će se i kako internalizovati (prihvatiti kao svoje) vrednosne norme koje se nameću od društva zavisi, dakle, i od bioloških predispozicija ličnosti, kvaliteta samih prenosioaca (porodice, vršnjaka, škole, mas medija), ali i od same ličnosti i njene aktivnosti. Rezultat svih ovih faktora je određena ličnost i njeno ponašanje u socijalnoj sredini, pa su jedni inteligentni po predispoziciji, ali lenji i bezvoljni, drugi prosečni, ali vredni i uporni, treći ispodprosečni, ali takođe vredni i bezbroj drugih kombinacija. Svi oni, međutim, imaju iste potrebe: da vole i budu voljeni (afilijativnost), da

---

⁵. Isto, str. 167-176.

imaju sigurnu egzistenciju i okupaciju vremena (prevazilaženje pasivnosti svoje egzistencije) i da budu sigurni (osećaj bezbednosti). Te potrebe, pak, zadovoljavaju svaki na svoj način, jer nema dva ista čoveka, čak ni među jednojajnim blizancima. Većina se na sve to prilagođava konformiranjem sa milionima drugih, ali postoji i manjina čiji je način prilagođavanja destrukcija nametnutog vrednosnog i socijalnog okvira, pa te iste ljudske potrebe zadovoljavaju na drugačiji, objektivno mogući, ali nedozvoljeni način.

Prostitucija, prema svemu, predstavlja taj drugi i nedozvoljeni način zadovoljenja osnovnih ljudskih potreba, sa jedne strane, potrebu zadovoljenja osujećene pripadnosti kod klijenata (korisnika usluge), a sa druge, potrebu za zadovoljenje sigurnosti egzistencije (davaoci usluga). I jedni i drugi su u procesu socijalizacije potpuno ili delimično prikraćeni da sa socijalnom sredinom uspostave emotivni, čulni i intelektualni kontakt, pa to rade, jer potrebe nisu nestale, na način koji to socijalna sredina i njene norme ne dozvoljavaju i tretiraju ih kao devijantne i izopačene. Uostalom, kada ne bi postojale te uzajamne ali različite potrebe kod korisnika i davaoca usluga, prostitucija ne bi tako dugo opstajala i preživljavala sva nastojanja da se redukuje i suzbije, pa nakon svega s pravom nosi atribut "najstariji zanat". Tumačenja da prostitucijom žene, zapravo, koriste prednost da ne moraju osim svoga tela da prodaju i strasti, za razliku od muškaraca (E. Selig), te da prostitutka zloupotrebljava tuđe potrebe u otuđenom svetu, jer je ona usled bure strasti jeste i ostaje nadmoćni posmatrač strasti koje budi, budući da se ona oseća usamljenom i ravnodušnom kada su drugi ushićeni i opijeni (A. Hauzer)⁶ ne objašnjava problem, jer se zasniva samo na rodnim, odnosno, biološkim karakteristikama učesnika u događanju.

Razvojne faze karijere prostitutki su, inače, individualno određene, ali početni status "rđave devojke" u svojoj sredini i porodici može se smatrati prvom fazom koji buduća prostitutka zbog svog promiskuiteta stiže u svojoj sredini, kako su to Lemert i Dejvis⁷ opisali. Sve

---

⁶. Prema, Bošković, M.: Kriminologija i socijalna patologija, op. cit. str. 249-250.

⁷. Vidi, Špadijer-Džinić, J.: Socijalna patologija, op. cit. str. 94-95.

promiskuitetne devojke i žene, naime, u svojoj sredini izazivaju skrupuloznu pažnju okoline koja se samo naizgled bavi "tuđim stvarima", a zapravo u tome traži satisfakciju i opravdanje za svoje neuspehe i, posebno, za svoje strahove da se to i njima i njihovoj porodici ne desi. Od toga nisu imune ni otuđene urbane sredine, a posebno je takva pozornost izražena u patrijarhalnim i ruralnim sredinama, gde je "bavljenje tuđim poslovima" vrsta socijalne kontrole. U drugoj fazi promiskuitetne devojke ili žene, kada već steknu takav opravdan ili neopravdan status, mogu da steknu određena znanja i da postanu svesne o mogućim ekonomskim efektima takvog njihovog ponašanja, a u trećoj fazi da se zbog već stečene etikete prostitutke sekundarno identifikuju kao takve i da to postane njihov način življenja. Ove faze, međutim, samo grubo mogu da se uzmu kao proces razvoja devijantne karijere prostitutke i to samo u određenim kulturnim sredinama, u kojima je dostignut određeni stepen ekonomske i kulturno-obrazovne emancipacije žena. Za sve žrtve trgovinom ljudima ili tzv. "belog roblja" obrazac razvoja nije adekvatan, iako u osnovi ima elemenata gore navedenog: egzibicionizam, želja za lakom zaradom na osnovu svog izgleda (konobarice i bakšiš, starlete i moguće uloge, manekenke i slično). Takođe se mora imati u vidu da sve socijalne sredine i kulturni miljei nemaju isti odnos prema promiskuitetnim devojkaama i ženama i da stigmatizacija istih, koja inače postoji svuda, nije jednake snage i posledica⁸. Na razvoj i, posebno, brzinu razvoja karijere jedne prostitutke, prema svemu, bitno utiče način reagovanja socijalne sredine na njenu seksualnu devijantnost.

Činjenica je, međutim, da su prostitutke stigmatizovane u svim socijalnim sredinama, manje ili više, što za posledicu ima određivanje njihovog statusa i uloge u toj sredini. Na taj status i ulogu nisu bitnije uticali ni pokušaji boraca za ljudska prava, odnosno, razne nevladine organizacije, niti korišćenje eufemizama tzv. prosvetljenih poslenika u javnom sektoru i medijima, kao što su "poslovna pratnja", umesto prostitutka i, u poslednje vreme kod nas, "seksualne radnice", kako smo

---

⁸. Poznato je iz literature da se promiskuitetne devojke ili žene u patrijarhalnim, posebno islamskim zemljama, ili kamenuju i ubijaju ili ih porodica sama daje u javne kuće, kako više ne bi sramotile porodicu.

na početku ovog teksta naveli. Prostitutka je, naime, ma kako je eufemistički nazivali, u svojoj socijalnoj sredini prikraćena za mnoge uloge koje bi mogla da ima da je ne prati (opravdano ili neopravdano) takva stigma, pa su one, kao i kriminalci, onemogućene da biraju uloge kao što su: druženje sa "dobrim" momcima i devojkama, udaja i stvaranje porodice u "dobrom" okruženju, dobro zaposlenje i slično. Zbog toga su one, kao i kriminalci, prinuđene da budu "bliži susedi" sebi sličnim, odnosno, da se druže i udružuju sa drugim prostitutkama. Tako se stvara posebna subkulturalna grupa, koja kao takva ima svoj vrednosni sistem, svoj žargon i kodeks za ponašanje, svoj način odevanja, zabave i rekreacije, odnosno, sve parametre jedne subkulturalne grupe. Sve subkulturalne grupe, pak, kako je poznato, imaju za zadatak da svojim članovima pomognu u "pronalaženju sebe" i da bez većih potresa prihvate sebe u svojoj novoj ulozi, te da zadovolje svoju prirodnu potrebu za pripadnošću (afilijativni motiv) i za prevazilaženje pasivnosti svoje egzistencije (motiv za poštovanje i samopotvrđivanje sebe). Ta identifikacija sa stotinama ili hiljadama drugih omogućava prostitutki ili svakom drugom devijantu, članu sekte ili neke druge subkulturalne grupe, da nađe podršku za svoje ponašanje i način zadovoljenja svojih potreba, jer su ih drugi odbacili i stigmtizovali ili im nisu pružili satisfakciju zbog lažnog morala, drugačijeg viđenja i načina življenja. U grupi se, otuda, uči sve ono što grupu čini karakterističnom, ali i način ophođenja sa drugima izvan grupe, a u slučaju prostitutki to su pravila za ponašanje u odnosu na zahteve mušterije, način privlačenja istih, zaštita od agresivnih i nesolventnih klijenata, seksualne tehnike i opcije opštenja sa klijentima, cene, zdravstveno-higijenska zaštita i slično.

Stigmatizacija prostitucije i prostitutki je, iako se to malo vidi, osnovni uzrok što se i privatno i od državnih organa toleriše očigledna pojava eksploatacije istih i na to se gleda ka na "normalnu" pojavu, po sistemu "taj svet zaslužuje to". Zbog toga se u tom iznuđenom i praznom prostoru zbog lažnog morala socijalne sredine, osim prostitutke i klijenta, uključuje i treće lice, odnosno zaštitnik i podvodač, kako se to najčešće misli. Međutim, "zaštitnik" je najčešće, ranije ili kasnije, vlasnik određene prostitutke ili grupe prostitutki koje "štiti" od nasilnih ili nesolventnih klijenata, drugih "zaštitnika", policije,

sudova, konkurencije i drugog, a neretko i stanodavac (javne kuće), hranioc i izdržavaoc prostitutke i njene porodice, ali sve o trošku i zaradi iste⁹. Otuda i pojava preprodaje prostitutki od vlasnika do vlasnika, sa daljim i beskonačnim dugom i zaduženjima, odnosno ropskim položajem prostitutki.

SEKSUALNA EKSPLOATACIJA I KRIMINALIZACIJA PROSTITUCIJE

Kada se ima u vidu negativan odnos "javnog morala" svih socijalnih sredina prema prostituciji i prostitutkama i uvek velika mogućnost zarade na tim stalnim ljudskim potrebama na nečemu što je javno i službeno zabranjeno, onda nije čudno da se u sve to uključuju posrednici u vidu profesionalnih ili organizovanih kriminalaca. Prostitucija je, naime, jedna od stalnih i nepromenljivih stavki delovanja organizovanog kriminala, pored šverca oružja, narkotika, alkohola i cigareta. U poslednje vreme to postaje i tzv. trgovina ljudima i trgovina ljudskim organima, uz sve druge aktivnosti koje u nekim sredinama mogu biti zabranjene, a narodu ili korisnicima usluga potrebne (ilegalne kockarnice, šverc naftnih derivata, prevoz emigranata, i sl.). Javno nepriznati, ali faktički postojeći animozitet prema prostitutkama, čini organe reda i zakona u mnogim zemljama tolerantnim prema žrtvama seksualne eksploatacije, pa su one za njih, iako žrtve sa delom svoje krivice, tretirane kao "osobe bez identiteta" i, samim tim, bez prava na njihovu zaštitu. Organizovani kriminalci to dobro znaju, jer bez saradnje sa službenim organima to ne bi mogli ni da budu, pa žrtvama seksualne eksploatacije (dobrovoljno, prevarom ili prinudom) oduzimaju putne isprave i novac, uz zastrašivanje šta će im se desiti ako o tome govore ili pokušaju da pobjegnu. Tako, u krajnjoj liniji, prostitutke kao "eksploatatori" tuđih slabosti, kako su nam to predstavili Seling i Hauzer, postaju eksploatisane, jer zbog svog statusa i stigme u socijalnoj sredini bivaju upućene na svoje

---

⁹. Mnoge prostitutke, naime, ne mogu da otplate "dug" poslodavcu za hranarinu, zaposlenje, zdravstvene kontrole i slično, pa one "duguju" njemu sve dotle dok on na njima može da zarađuje.

eksploatatore. Otuda je i jaka povezanost prostitucije sa kriminalitetom, a ne zato što je taj "najstariji zanat", sam po sebi, kriminalan, jer devijantno ponašanje ne znači da je, istovremeno, i kriminalno¹⁰. Kriminalci koji su takođe stigmatizovani u socijalnoj sredini i koji zbog toga imaju redukovani izbor uloga i "boljih prilika" među ženama, prirodno su upućeni na društvo prostitutki i kao žena i kao izvora zarade. Sve policije u svetu, otuda, zone javnih kuća ili ulične prostitucije (autobuske i železničke stanice, morske ili rečne luke i dr.) tretiraju kao "vruće zone kriminaliteta" i smatraju da im to olakšava kontrolu, nego kada su takve zone zabranjene.

Međutim, prostitucija je od devedesetih godina prošlog veka na našim prostorima izašla iz okvira klasične prostitucije, jer se daljom kriminalizacijom zbog pojave zemalja u tranziciji (istočni blok), ratova u pojedinim regionima i na Balkanu posebno, pojavila za organizovani kriminalitet nova prilika za ubranu i dobru zaradu, pa je prostituciji "pridodat" i novi impuls u regrutovanju prostitutki, odnosno njihovom otkupu, prevari i preprodaji. Tako na scenu stupa ranije zanemarljiv fenomen poznat kao sex trafficking. Ova vrsta trgovine, razume se, ne bi se ni pojavila ni imala svrhe da se u navedenim regionima nisu pojavili "klijenti" u vidu stranih trupa i paravojnih organizacija, jednako kako je to bilo u vreme Drugog svetskog rata, kada su Nemci, Japanci i drugi organizovali tu vrstu "zabave i rekreacije" za svoje vojnike. Ratovi su prošli ili su konflikti "zamrznuti", ali dalji boravak tuđih trupa na tuđoj teritoriji, kao u našem okruženju (BiH, KiM, nove NATO članice i dr.), omogućava i održava potrebu da uhodani kanali i razrađeni "biznis" organizovanih kriminalaca ne prestaju, odnosno, nije došlo do gubitka klijentele i tržišta. Otuda će ova pojava i nadalje opstajati, bar u sadašnjem obimu.

Podaci različitih državnih agencija ili agencija UN-a, stoga, pokazuju frapantan porast trgovine ljudima, od kojih je preko 80% žena i dece, a od toga preko 92,5% za seksualnu eksploataciju, kako smo napred naveli. Procenjuje se da je preko milion i osamsto hiljada dece tokom 2000. godine bilo eksploatisano kroz prostituciju i dečju pornografiju, a

---

¹⁰. Vidi, Nikolić, Z.: Kriminologija sa socijalnom patologijom, op. cit. str. 23-26.

od trgovine ljudima za seksualnu eksploataciju se samo u Evropi stiže prihod od preko 7 milijardi dolara godišnje, dok je na svetskom nivou to, prema nekim procenama, preko 500 milijardi dolara¹¹. Porast je u odnosu na devedesete godine radikalan, a sex trafiking je prema profitu i isplativosti postao jednak, ako ne i bolji, od trgovine drogom. Naša zemlja, zbog toga, ali i zbog svog geografskog položaja, okruženja, tranzicije i siromaštva, te boravka stranih trupa u BiH i KiM, nije izuzeta iz ovog trenda, na šta ukazuju i podaci MUP-a po kojima je od 2000 do 2007. godine podneto 239 krivičnih prijava, a protiv 376 lica za 354 krivičnih dela trgovine ljudima¹². Kada se tome doda i već poznati fenomen tzv. "tamnih brojki" u svakoj kriminalnoj pojavi, onda ni ovaj podatak nije zanemarljiv za naše uslove, a pogotovo zbog toga što smo mi u svom Krivičnom zakoniku ovu pojavu inkriminisali na adekvatniji način tek 2003. godine. Razume se da ova inkriminacija tzv. sex trafiking-a mora, s vremena na vreme, da trpi izmene i dopune, odnosno redefinisanje problema, a na osnovu novih iskustava u progonu tog vida zloupotrebe prostitucije

POSLEDICE I PREVENCIJA

Zbog toga što prostitucija, sama po sebi, kako smo već naveli, ne ugrožava socijalnu sredinu kao socijalnopatološka pojava u meri u kojoj to čine alkoholizam i narkomanija, na primer, odnos socijalne sredine prema njoj je i tolerantniji i više moralistički determinisan. Animizitet prema prostitutkama je, stoga, više rezultat neslaganja zbog kršenja moralnih normi, nego straha od proširenja problema, kao kod alkoholizma i narkomanije, posebno. Međutim, upliv organizovanog kriminaliteta u samu pojavu, eksploatacija prostitutki, brutalnost makroa i, posebno, prinuda i trgovina ljudima, uticali su da se i prema prostituciji podigne odijum socijalnih sredina i da se u suzbijanju takvih pojava ide i na sam koren problema, odnosno, prostituciju. Zbog toga se, saglasno kulturno-ekonomskom, vrednosnom i moralnom sistemu, u različitim društvenim sredinama različito i reaguje na prostituciju i kriminalizaciju

---

¹¹. Prema, Mijalković, S.: Trgovina ljudima u Srbiji.... op cit.

¹². Isto

prostitucije. Glavni pravci delovanja u suzbijanju ove pojave su usmereni upravo na suzbijanje eksploatacije prostitutki, odnosno sprečavanja njene kriminalizacije od strane organizovanih kriminalaca., budući da samu pojavu do sada niko nije uspeo da spreči. Tako se, prećutno, i uprkos animozitetu prešlo preko samog problema prostitucije, pa su se pojavili zagovornici i realizatori tzv. reglementacije ili legalizovanja prostitucije, nasuprot ogorčenih zagovornika njene zabrane, sa jedne strane, i zagovornika abolicije ili ukidanja svakog vida regulacije prostitucije, sa druge.

Legalizovanje prostitucije ili reglementacija je pokušaj da se ova pojava koja se i nadalje generalno žigoše i smatra nepoželjnom stavi pod kontrolu, time što se donose propisi o tome ko, gde i kako može da otvori javnu kuću, kao i pravila nadzora i obaveze prostitutki. Smatralo se, naime, da ako ova pojava ne može da se suzbije, onda je bolje da se ona bar reguliše, pri čemu se za opravdanje ili moralnu racionalizaciju takvog postupka uzimaju argumenti o navodnoj boljoj zaštiti čestitih žena i devojaka od napada i zavodjenja. Legalizacija, sama po sebi, podrazumeva i policijski i zdravstveni nadzor prostitutki, plaćanje poreza na takav biznis i zabranu za maloletnike.

Javna zabrana ili prohibicija prostitucije je drugi način pokušaja njenog suzbijanja, pri čemu se prostituisanje tretira kao krivično delo ili prekršaj. Takva praksa proizilazi iz shvatanja da će se zabranom zaštititi javni moral i trgovina ljudima vezana za prostituciju. Međutim, ni zagovornicima rigidnog tretmana prostitucije kao krivičnog dela ili prekršaja nije nepoznato, da su kroz istoriju progona i kažnjavanja ovog poroka rezultati izostajali upravo zbog hipokrizije progonitelja i "zakonima vernih građana". Vidna posledica zabrane i u najrigidnijim režimima gde se primenjuje šerijatsko pravo, na primer, jeste samo povećana cena posredovanja, a ne eliminisanje same pojave. Najveću korist od svih zabrana (ekonomskih, moralnih, zakonskih i slično) uvek imaju posrednici između nekriminalnog korisnika i kriminalnog davaoca usluga ili robe, ako ćemo tako nazvati i prostituciju. Pokušaji da se to ispravi sa kažnjavanjem i javnim sopštavanjem identiteta korisnika usluga prostitutki nije zaživeo u željenoj meri, upravo zbog hipokrizije i otpora različitih centara moći,

pa je sve ostalo kao dobra želja i marketing boraca za ljudska prava ili nekih političkih stranaka i grupa.

Svi ti neuspesi u suzbijanju ili, bar, držanju prostitucije i sex trafikinga pod kontrolu, naterali su jedan broj zaštitnika ljudskih prava iz nevladinog sektora, ali i samih zakonodavaca, da se problema otarase tako što će se sama pojava prostitucije i bavljenje njome abolirati, odnosno, što će se prostitucija osloboditi bilo kakvog regulisanja i zabranjivanja. Abolicija se, međutim, odnosi samo na prostitutke, a ne i na organizatore i posrednike u njoj, pa se za njih zadržava represija, posebno kada se radi o trgovini ljudima i seksualnoj eksploataciji drugih. Takav stav imaju i sve glasnjiva feministička udruženja, koja za same prostitutke traže programe prevencije i pomoći bez prinude, uz garanciju društva da prihvatanje takve pomoći neće povlačiti bilo kakvo žigosanje za dotadašnje ponašanje, krivični ili prekršajni progon.

Zakonodavna rešenja i programi prevencije u suzbijanju prostitucije su različiti u različitim zemljama, a sve u zavisnosti od kulturno-religioznog miljea zemlje ili grupe zemalja. Najčešći oblik je, međutim, prohibicija, uz hipokrizični odnos vlasti i celog društva prema ovoj pojavi, pred kojom se kao "najstarijem zanatu" zatvaraju oči, a usput se javno žigoše. Tek po neki bizarni skandal nekog ministra i prostitutke ili brutalna otmica i postupanje sa žrtvom, trgne javnost iz letargije u koju se ona uljuljuje, uz samoubeđivanje da se to njima neće desiti.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Naš odnos prema prostituciji je, kako proizilazi iz našeg zakonodavstva, prohibicioni i represivan, a koliko je on efikasan vidi se i na samim našim ulicama, hotelima, novinskim i TV oglasima. Očigledno je da nemamo hrabrosti da se sa samom pojavom suočimo na način na koji su to uradile neke druge države, ka kojima težimo u udruživanju. Verovatno je jedini razlog u tome što, kako smo naveli, prostitucija kao takva i, sama po sebi, ne ugrožava socijalnu sredinu u tolikoj meri kao neke druge tranzicione "dečje bolesti", pa čak ni sam sex trafiking, jer se u javnosti smatra da je to problem nekih tuđih žena i dece, a ne naših građana. Otuda podaci MUP-a Srbije za

period od 2002-2006. godine, koje smo već pomenuli, mogu da deluju otrežnjujuće, jer prema njima među žrtvama sex trafiking-a najviše ima naših žena i dece (85 iz SCG-e, 58 Rumunija, 46 Moldavija, 37 Ukrajina itd), uz vidljivu uzlaznost brojki po godinama od kada je uvedena inkriminacija ovog dela: 2004. = 16; 2005. = 23 i 2006. = 46¹³.

Mada neka udruženja građana i nevladine organizacije vode razložnu borbu za promenu ovog anahronog i hipokrizičnog tretmana prostitucije u našem zakonodavstvu, oni ipak nemaju dovoljno snage da prevladaju animozitet naše socijalne sredine, jer snaga tog animoziteta proizilazi iz vekovima internalizovanih kulturnih, religioznih i običajnih normi, a ne iz zakona koji ne poštuju ni oni koji ga sprovode ili treba da to čine. Tako je, verovatno, smešno i tužno i samim sudijama za prekršaje koji prostitutku moraju da kažnjavaju sa dvadesetak dana zatvora, kada je privede policija nakon neke racije, a njen podvodač i "zaštitnik" ostaje da i dalje to radi sa drugim devojkama. Pri tome, devojke po pozivu i tzv. "poslovna pratnja" retko ili nikada ne zapadaju u probleme privođenja i kažnjavanja, pa tako ispada da je prostitucija samo ulična pojava, a ne višeslojni način delovanja organizovanog kriminala. Dekriminacija ili abolicija prostitucije je, prema svemu što kriminologija u prevenciji kriminaliteta do sada zna, očigledno jedini način da se suzbije kriminalizacija i eksploatacija ulične prostitucije i prostitucije "viših nivoa", jer kada nema zabrane smanjuje se potreba za "zaštitnicima" i posrednicima. Legalizovanjem "najstarijeg zanata", prema tome, omogućiće se legalna kontrola te vrste "zanata", sa pravilima i obavezama koja postoje za svako iznajmljivanje radne snage. Nema sumnje, međutim, da će izvesni oblici eksploatacije i "rada na crno" opstati, na isti način kako se eksploatišu, na primer, najamni radnici koji u Beogradu čekaju kod Vukovog spomenika. Ali, dok ovi potonji iznajmljuju snagu svoga tela za najteže poslove i pri tome ni oni ni iznajmljivači ne podležu poreskim obavezama, dotle uhapšenim prostitutkama, koje takođe iznajmljuju svoje telo za ne baš lake "poslove", policija i prekršajni sudovi oduzimaju sav novac koji se u momentu hapšenja kod njih nađe, kao da je ukraden. Opravdanje ili, bolje rečeno, racionalizaciju

---

¹³. Isto, op. cit.

takve plenidbe sudovi nalaze u Zakonu o prekršajima, a zakonodavac u tzv. shodnoj primeni odredaba KZ-a o stečenoj imovini koja je rezultat izvršenja krivičnog dela. Da li je to baš tako?

LITERATURA

- (1) BOŠKOVIĆ, M.: *Kriminologija i socijalna patologija*, Matica srpska, Novi Sad, 1995.
- (2) MIJALKOVIĆ, S.: *Trgovina ljudima u Srbiji - krivičnopravni, fenomenološki i viktimoški aspekti, Zbornik radova sa savetovanja u Paliću*, IKSI, Beograd, 2007.
- (3) NIKOLIĆ, Z.: *Kriminologija sa socijalnom patologijom*, Narodna knjiga, Beograd, 2000.
- (4) ŠPADIJER-DŽINIĆ, J.: *Socijalna patologija*, Stručna knjiga, Beograd, 1988.

PROSTITUTION AND SEX TRAFIKING

The wave of expansion of prostitution in our regional surroundings, that swept us in early nineties with the disintegration of the former country and following transition and impoverishment of the nation, got even more complicated with the addition of people-trading or sex trafficking phenomenon. The development of phenomenon itself was greatly influenced and initiated by wars in the surroundings, presence of foreign armies and soldiers in the region, as consumers of such "services" and the development of new transitional routes in the area (to Kosovo and Metohia, Bosnia, etc). That way, the so called "oldest trade" grew from relatively insignificant and tolerable socially-pathological issue to a disturbing criminal activity that forced us as a state to incriminate and mark sex trafficking as criminal act punishable by law. Is that just enough, why is prostitution so liable to criminalization and exploitation, and how can we suppress it, is the theme of this article.

KEY WORDS: prostitution / sex trafficking / pathology / etiology / criminalization / prevention